

KONINKLIJKE ACADEMIE VOOR NEDERLANDSE TAAL- & LETTERKUNDE

COLLOQUIUM

'Digitale Bouwstoffen voor de Geschiedenis van het Nederlands'

28 OKTOBER 2011

ACADEMIEGEBOUW – KONINGSTRAAT 18 – GENT

Deelname: Gratis

Aanmelden: secretariaat@kantl.be | +32 (0)9 265 93 49

PROGRAMMA

- 09:30-10:00   Ontvangst | koffie | thee
- 10:00-10:10   Welkomstwoord > **Johan Taeldeman** – dagvoorzitter (KANTL)
- 10:10-10:40   De Gotische Bijbel > **Tom De Herdt** (VUB)
- 10:40-11:10   De digitalisering van het Toponymisch Woordenboek van Maurits Gyseling
> **Tom De Herdt** (VUB) & **Jozef Van Loon** (UA)
- 11:10-11:30   Pauze | koffie | thee
- 11:30-12:00   Het digitale Antroponymisch Woordenboek van de historische Nederlanden
(tot ca. 1225) > **Wouter Soudan** (UA) & **Jozef Van Loon** (UA)
- 12:00-12:30   Corpus van veertiende-eeuwse niet-literaire Nederlandse teksten > **Margit Rem**
(Radboud Universiteit Nijmegen) & **Chris De Wulf** (CTB-KANTL/Universität Zürich)
- 12:30-14:15   Lunch
- 14:15-14:45   Egodocumenten > **Chris De Wulf** (CTB-KANTL/Universität Zürich) &
Ann Marynissen (Universität zu Köln/KANTL)
- 14:45-15:15   Corpus 19de-eeuws Belgisch juridisch Nederlands > **Rik Vosters** (VUB)
- 15:14-15:45   De dialectenquête Pieter Willems > **Ron Van den Branden** (CTB-KANTL) &
Georges De Schutter (KANTL)
- 15:45   Slot
- 16:00   Receptie in de salons van de Academie

De titel van het colloquium knoopt bewust aan bij de naam van een reeks standaardwerken die in de jaren 1950-1970 tot stand kwamen op initiatief van het voormalige Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek (BICN), waarvan de Academie de rechtsopvolger is. Met de toevoeging 'Digitale' geeft de KANTL aan op welke manier ze die traditie in dit elektronische tijdperk wil voortzetten. Ze heeft met dat doel in 2000 het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie (CTB) opgericht, dat in korte tijd op het gebied van de elektronische teksteditie een internationale reputatie heeft verworven en ook actief is op het vlak van de bouw van digitale talige corpora.

Tijdens het colloquium van 28 oktober worden zeven nieuwe 'Bouwstoffen' gedemonstreerd die de afgelopen jaren in samenwerking met onderzoekers aan Vlaamse en Nederlandse universiteiten en met steun van het FWO tot stand zijn gekomen. Het betreft chronologisch volgende corpora:

1. De Gotische Bijbel, met interlineaire vertalingen (Tom J. De Herdt)
2. Het Toponymisch Woordenboek (tot 1225) (Tom J. De Herdt & Jozef Van Loon)
3. Het Antroponymisch Woordenboek (Wouter Soudan & Jozef Van Loon)
4. Het Corpus van veertiende-eeuwse niet-literaire Nederlandse teksten (Chris De Wulf, Janneke Diepeveen & Margit Rem)
5. Laatmiddelnederlandse Autografische Egodocumenten (Chris De Wulf & Ann Marynissen)
6. Corpus negentiende-eeuws juridisch taalgebruik (1814-1830) (Isabel Rotthier, Ron Van den Branden, Wim Vandenbussche & Rik Vosters)
7. De Dialectenquête Pieter Willems (Ron Van den Branden & Georges De Schutter)

De genoemde corpora en databanken ontsluiten belangrijk archiefmateriaal voor de studie van de Nederlandse taalgeschiedenis. Dat blijkt niet alleen uit de omvang van het toegankelijk gemaakte materiaal, maar ook uit de intrinsieke waarde van de geselecteerde bronnen als taalkundig document. De corpora bestrijken bovendien zowat de hele geschiedenis van het Nederlands, van de vijfde tot de negentiende eeuw. Ze zijn ook van belang als heuristisch instrument in andere disciplines zoals de oudgermanistiek, de vroegmediëvistiek, de bijbelfilologie, de rechtsgeschiedenis enz.

De projecten worden op het colloquium volgens hetzelfde stramien gepresenteerd. In een inleidend deel worden de methodologie en de technologie achter elk project voorgesteld (de brontekst, de verrijking, de databank) gevolgd door een casus die de specifiek historisch-taalkundige waarde van het corpus of de databank als onderzoeksinstrument illustreert.

1. **De Gotische Bijbelvertaling** behoort strikt genomen weliswaar niet tot de Nederlandse taalgeschiedenis, maar de elektronische editie ervan heeft om historische redenen een plaats in de nieuwe reeks Bouwstoffen gekregen. De belangstelling voor de Gotische bijbel is immers al sinds de humanisten steeds nauw met de geschiedenis van de filologie in de Nederlanden verbonden geweest. Bovendien is de elektronische Wulfila-editie het oudste project van de zeven en was het een voortrekker voor de andere. Tenslotte heeft de editie van de Gotische bijbel ook didactische doelstellingen. De interlineaire vertalingen in verscheidene Europese talen, waaronder de Nederlandse Statenvertaling, maken het Gotisch als taal voor een breder publiek toegankelijker en kunnen aldus een stimulans betekenen voor de studie van deze taalhistorisch zo belangrijke teksten.

2 & 3. De databanken van het **Toponymisch en het Antroponymisch Woordenboek** bouwen voort op het reusachtige excerptiewerk dat door de grote filoloog en academielid Maurits Gysseling als navorser bij het (N)FWO in de jaren 1940-1950 is verricht. Beide databanken omvatten nagenoeg alle vermeldingen van plaats- en persoonsnamen uit de historische Nederlanden (inbegrepen Noord-Frankrijk, Wallonië en westelijk Duitsland) van de achtste tot de dertiende eeuw. Het unieke corpus met enkele honderdduizenden naamattestaties biedt nog nauwelijks geëxploreerde onderzoeksmogelijkheden, niet alleen voor de oudste geschiedenis van het Nederlands maar ook voor het Oudromaans en voor de mediëvistiek in het algemeen.

4. Het **Corpus van veertiende-eeuwse niet-literaire Nederlandse teksten** of Corpus Van Reenen-Mulder (CRM) is een verzameling veertiende-eeuwse Nederlandstalige oorkonden uit het hele taalgebied. Het biedt een vervolg op het eerste deel (Ambtelijke Bescheiden) van het dertiende-eeuwse Corpus Gysseling, dat ondertussen een begrip is geworden in de neerlandistiek. Het CTB heeft tussen 2001 en 2007 een 600-tal oorkonden aan dit corpus toegevoegd en taalkundig verrijkt (lemmatisering en PoS-tagging). De documenten zijn afkomstig uit het zuidwesten van het taalgebied, dat in het CRM ondervertegenwoordigd was gebleven. Ze beschrijven transacties van private personen en staan bijgevolg dicht bij het lokale taalgebruik van die tijd.

5. De taalkundig verrijkte editie van autografische **egodocumenten** uit het begin van de zestiende eeuw, in casu het dagboek van de Kuringse pastoor Christiaan Munters uit de eerste helft van de zestiende eeuw, vestigt de aandacht op de uitzonderlijke waarde van deze tekstsoort voor het onderzoek van taalveranderingsprocessen in het verleden. Deze zeldzame documenten maken het mogelijk de overgang van het Middelnederlands naar het Nieuwnederlands, die in de naslagwerken als een abrupte breuk wordt voorgesteld, als een zeer geleidelijk verlopend proces te bestuderen. Ze openen ongeëxploreerde onderzoeksperspectieven voor de variatielinguïstiek, niet enkel van het Nederlands maar ook voor aangrenzende talen.

6. **Het Corpus negentiende-eeuws juridisch taalgebruik** biedt een waaier aan ambtelijke en gerechtelijke manuscripten uit het tijdvak van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. De teksten, voornamelijk processen-verbaal, getuigenverhoren en aktes van inbeschuldigingstelling, zijn in vergelijkbare mate afkomstig uit steden en dorpen in Antwerpen, Zuid-Brabant, Limburg, en Oost- en West-Vlaanderen. De dossiers dateren uit 1823, bij het prille begin van Willem I's vernederlandsingspolitiek, en 1829, kort voor de Belgische omwenteling. De documenten, waarin ook zeer lokaal getinte en minder formele taalvariëteiten aan bod komen, bieden een verrassende kijk op het authentieke taalgebruik in die belangrijke scharnierperiode uit de geschiedenis van het (Zuid-)Nederlands.

7. Het **Corpus Dialectmateriaal Pieter Willems** is gebaseerd op de 351 dialectvragenlijsten die deze Leuvense hoogleraar Latijn (1840-1898) in 1885 aan respondenten over het hele land en het aangrenzende Rijnland rondstuurde. Elke vragenlijst bestond uit 59 pagina's met een 4.200-tal lemma's in het Standaardnederlands en gegroepeerd in 32 instructies. Per volledig ingevulde enquête leverde dat niet minder dan 15.000 antwoorden op. Willems was met dit 'veldwerk' in en buiten Vlaanderen een pionier inzake dialectonderzoek én een antropoloog avant la lettre. Hij heeft de analyse van zijn groots opgezette werk, dat gedetailleerde dialectbeschrijvingen bevat van het eind van de 19e eeuw, echter zelf niet meer ter hand kunnen nemen. De digitale ontsluiting van dit unieke archiefmateriaal is uiteraard van grote waarde voor de kennis en de studie van het Nederlands en zijn dialecten. Het ontsloten materiaal is echter ook in een ruimer verband van belang, onder meer voor cultuurhistorici, regionale geschiedschrijvers, volkskundigen e.a.

[HTTP://CTB.KANTL.BE/CORPUS/](http://ctb.kantl.be/corpus/)